

Om dagens bruk av straff ved arbeidsulykker

Norcem as Brevik har i løpet av de siste årene, fått 3 store forelegg på til sammen over 1 mill kroner etter 3 ulykker på bedriften. Bedriften har i alle 3 tilfeller nektet å vedta bøtene fordi man mener at man absolutt ikke har gjort noe lovstridig.

Norcems opplevelse av straffeforfølgelsene

- I to av sakene mener vi at det er gjort en svært slett etterforskning som ikke bidrar til å avklare årsaksfaktorene, noe som er en forutsetning for å få til en reduksjon av risikoen.
- Arbeidstilsynets og politiets engasjement i sakene har ikke bidratt noe til å redusere risiko for nye uhell. Sakene har derimot kostet bedriften og samfunnet betydelige summer.
- Bedriften opplever at sakene tar svært mye tid, er en betydelig frustrasjon og belastning for de HMS ansatte som kunne brukt kreftene på oppgaver som ville hatt langt mer positiv effekt på HMS situasjonen i bedriften

Signaler fra myndighetene og andre om bruk av straff ved ulykker

- Fra flere hold, arbeidstilsynet, rettsvesenet og politikere har det kommet sterke uttalelser om at antallet alvorlige arbeidsulykker ikke er redusert tilstrekkelig.
- Man ønsker økt bruk av straff og mener at dette vil ha både en individual preventiv effekt og en allmenpreventiv effekt.
- Det er ikke fra noen henvist til forskning eller annen dokumentasjon som viser at bruk av straff etter arbeidsulykker har en slik preventiv effekt.

Riksadvokaten

- ***”Riksadvokaten understreker betydningen av en aktiv og målrettet innsats mot kriminalitet som rammer arbeidslivet. Alvorlige brudd og tilsidesettelser av sikkerhetsforskrifter og internkontrollrutiner skal møtes med strafferettslig forfølgning og reaksjon, selv om det ikke er inntrådt ulykke eller påvist skade.”*** rundskriv nr 1 for 2009
- **Riksadvokaten understreket at alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet er prioritert og skal etterforskes grundig og med høyt tempo.**

Lærebok i arbeidsmiljøkriminalitet - utgitt av Kripos

- **Lagdommer, Rune Bård Hansen, mener at det skal brukes strengere straffer når det foreligger arbeidsmiljøkriminalitet.**
- **”Overtredelser av arbeidsmiljøloven spenner fra de mer trivielle formal-overtredelser til de virkelig grove forhold.**
  - Betegnelsen ”arbeidsmiljøkriminalitet” bør reserveres for forholdsvis grove overtredelser.
  - Man må unngå en utvanning av kriminalitets-begrepet som kan svekke respekten for regelverket, og dermed den allmennpreventive virkningen av straffeforfølgningen.
  - En viktig oppgave for politiet og arbeidstilsynet er å sondre mellom de mer bagatellmessige overtredelser som kan henlegges eller møtes med påtale-unnlattelse, og alvorlige forhold der det må reageres med høye bøter, evt. tiltale med påstand om fengselstraff. ”

Justisminister Knut Storberget

- **Justisminister Knut Storberget sier til LO Aktuelt (Publisert 07.06.2010) at det er mye å hente rent allmennpreventivt på å øke straffnivået**

Synet på bruk av straff

- Synet på bruk av straff for å komme alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet til livs, synes å være sammenfallende blant myndigheter og den seriøse delen av næringslivet.
- Det kan også synes som man i prinsippet har det samme synet på hva som er alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet.
- Men - **når det gjelder synet på om det kun er alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet som straffes, opplever mange bedrifter at det ikke er myndighetenes syn som legges til grunn når politiet iverksetter straff.**
- I dag straffes bedrifter der man har hatt uflaks og en alvorlig ulykke har rammet, uten at alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet ligger til grunn.

Oson saken Norcem Brevik

- 21. mars 2000 startet man den årlige vedlikeholdsstansen ved sementfabrikken i Brevik. I den forbindelse blei det bygget stillas inne i de trange syklonene i ovnens tårnsystem. En arbeidstaker som arbeidet inne i syklonen og 2 arbeidstakere som arbeidet i åpningen fikk ubehag og kvalme. Den personen som arbeidet inne i syklonen fikk også pustebesvær.
- Etter flere undersøkelser viste det seg at det var osongass inne i syklonen. Til slutt fant man ut at en krets i et elektrofilter hadde slått inn til tross for at det var koblet ut i henhold til nedkjøringsprosedyren. Osongassen hadde steget 100 meter opp i tårnet og så falt ned i syklonene.
- Bedriftslegen la den eksponerte arbeidstakeren inn på sykehuset til observasjon natta over. I etterkant viste det seg at han ikke hadde noen skade på lungene.

Hjemmelen som blei brukt i Oson saken

- **Norcem fikk et forelegg på 250.000. Forelegget begrunnes med at virksomheten har overtrådt bestemmelsen om:**
  - ”at arbeidsgiver skal sørge for en løpende kartlegging av det eksisterende arbeidsmiljø i virksomheten med hensyn til risikoforhold og velferdsforhold og iversette nødvendige tiltak.” (AML § 14.2)
  - ”virksomheten skal kartlegge farer og problemer, og på denne bakgrunn vurdere risiko, samt utarbeide tilhørende planer for tiltak og for å redusere risiko.” (Internkontrollforskriftens §5 nr. 6)

Kommentarer til Osonsaken

- **Norcem hadde før hendelsen etablert 4 hovedverktøy:**
  - Avviksystemet – ”Cemavvik”
  - Vernerundesystemet
  - Avdelingsvis – årlig HMS kartlegging
  - Risikokartlegging etter ROS metoden hvert 3. år.
- **Det er kjent at elektrofiltrene kan utvikle ozon gass. Dette var ikke utenkelig.**
- **Det som var utenkelig var**
  - at ozongassen skulle vandre oppover i rørsystemet tiltross for at den er tyngre enn luft, en høydeforskjell på nærmere 100 meter
  - at en krets i elektrofilteret utilsiktet skulle koble inn pga. en teknisk feil
- **De eksponerte blei undersøkt av bedriftslegen. Han fant ingen skade hos disse og fant ikke saken meldepliktig. De eksponerte blei under tvil henvist TSS (sykehuset) til observasjon. Henvisningen førte til at saken blei kjent for arbeidstilsynet som reagerer med anmeldelse til politiet framfor å rose bedriften for den oppfølging som er gjort etter uhellet.**
- **Norcem nektet å vedta forelegget. Bedriften fikk i 2001 beskjed om at arbeidstilsynet og politiet ville komme til Norcem for en ny gjennomgang av saken. Dagen før møtet skulle finne sted, fikk bedriften beskjed om at møtet måtte utsettes fordi politimannen skulle møte i retten. Etter dette har vi ikke hørt noe.**

By pas saken Norcem Brevik

- **27. juli 2007** utførte to arbeidstakere et vedlikeholdsarbeid på en tappetut for silo for by pas støv. Den ene personen var godt kjent med anlegget.
- **Det skulle ikke være noen fare for at det skulle komme ut by-pas støv fra siloen ved dette utvendige vedlikeholdsarbeidet. Det forelå en sikkerhetsinstruks for arbeid innvendig på siloen, men denne anså man som ikke relevant ved det aktuelle arbeidet på tuten.**
- **For å få tuten ned forsøkte man ut en rekke alternativer på kontrollpanelet. Plutselig begynte siloen å tømme seg og arbeidstakerne fikk støv i øynene. Den ene arbeidstakeren var etter dette borte fra arbeidet et par dager. Det finnes noen teorier om hvorfor siloen begynte å tømme seg, men dette er ikke fastlagt**

Hjemlene som blei brukt i By pas saken

- **Bedriften ble ilagt en bot på 300.000 kroner med hjemmel i**
  - Manglende kartlegging av farer og problemer AML § 3-1, 2. ledd, bokstav c.
  - Manglende rutiner og utstyr for å motvirke helseskader AML § 4-5.
  - Manglende informasjon om helsefarer og risiko til arbeidstakerne AML § 3-2, (1) a
  - Manglende informasjon om kjemisk helsefare etter kjemikalieforskriftens § 9.

Kommentarer til By pas saken

- **Bedriften mener at den meget seriøst har oppfylt kravet til risikovurdering både i arbeidsmiljøloven, kjemikalieforskriften og ikke minst i henhold til forskrift om bruk av arbeidsutstyr.**
- **Tross en rekke systemer etablert i tråd med Arbeidsmiljøloven og dens forskrifter, hadde bedriften ikke klart å identifisere den risikoen som lå til grunn for uhellet. Med den kunnskap man fikk pga. uhellet, kan man si at bedriften hadde gjort en feil ved ikke å identifisere den aktuelle hendelsen som en aktuell risiko og dermed ikke vært flinke nok, men bedriften hadde ikke brutt noen lov eller forskrift ved å unnlate å risikovurdere.**
- **Det må være feil å straffe bedrifter som gjør det de skal, men som ikke er flinke nok eller synske nok til å forutse alle eventualiteter.**
- **Bedriften nektet å vedta boten og sommeren 2011 blei saken henlagt pga. bevisets stilling.**

Fall i kvartslageret Norcem Brevik

- Ved sementfabrikken bruker man kvarts i produksjonen. Den kommer med båt i form av grus og kjøres inn på transportbelter over mange hundre meter.
- Ved omlasting fra et belte til et annet, går kvartsen gjennom ei trakt. Den er plassert 8 meter over gulvet. I denne trakta kan det gå tett når kvartsen er våt, og det er frost. Da må man stake i trakta. Man kan da stå på en av gangveiene på hver side av trakta. Her er det rekkverk. Mellom gangveiene ligger det en platting. Slik har det alltid vært. Det er usikkert hvorfor denne plattingen ligger der. Mest sannsynlig er det for å unngå at stein skal falle ned på personer under. På hver side av plattingen er det rekkverk mot gangbanene, i den ene enden er trakta med ei rist over og så transportbeltet bak der. I den andre enden av plattingen er det intet rekkverk. Plattingen var ca. halvannen meter lang.
- 13. november 2008 forserte en arbeidstaker rekkverket og gikk ut på plattingen. Han falt ned og blei påført alvorlige skader.

Hjemlene brukt i Fallulykken

- **AML § 19-1, nr. 1. Ansvar for innehaver av virksomhet, arbeidsgiver og den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten**
- **AML § 4-1, første ledd. Generelle krav til arbeidsmiljøet**
  - Arbeidsmiljøet i virksomheten skal være fullt forsvarlig.....
- **AML § 4-4 (1) Krav til det fysiske arbeidsmiljøet**
  - Fysiske arbeidsmiljøfaktorer som bygnings- og utstyrmessige forhold, inneklima, lysforhold, støy, stråling o.l. skal være fullt forsvarlig .....
- **Forskrift om bruk av arbeidsutstyr §7, 1. ledd,**
  - Arbeidsgiver skal påse at arbeidsutstyr som skal brukes, er konstruert og innrettet slik at arbeidstakerne er vernet .....
- **§ 3-1. Krav til systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid, pkt. 2 - c**
  - kartlegge farer og problemer og på denne bakgrunn vurdere risikoforholdene i virksomheten, utarbeide planer og iverksette tiltak for å redusere risikoen,
- **Norcem as straffes med hjemmel i Straffelovens § 48 a**

Kommentarer Fallulykken

- En rekke personer hadde brukt denne plattformen til staking.
- Hverken arbeidsleder eller noen annen i ledelsen kjente til dette.
- Bedriften vurderte den utløsende årsak til å være forsering av rekkverk, manglende selebruk som er påbudt ved slikt arbeid eller manglende rekkverk i enden av plattformen.
- Arbeidet på plattformen eller manglende rekkverk var ikke identifisert gjennom vernerunder, ROS analyser eller avvikssystemet.
- Norcem nektet å vedta boten da man mente at det ikke forelå noe kriminelt. Saken har vært behandla i tingretten og lagmannsretten i 2011 og Norcem har fått medhold i begge instanser. Saken er anket til høyesterett.
- Aktor mente at Norcem burde dømmes siden så mange av Norcems ansatte hadde arbeidet på denne ulovlige måten.
- Etterforskningen hadde kun to fokus.
  - Hvor mange hadde brukt plattformen?
  - Kjente arbeidslederen til dette?
  - Det var ingen etterforskning av de tilgrunnliggende årsaker.
- Arbeidstilsynet la i retten fram en gammel Veritas rapport fra 2001 og brukte den som bevis på hvor elendig HMS forholdene ved bedriften er.
  - Rapporten var overlevert Arbeidstilsynet under en system revisjon i 2003 som et bevis på et seriøst arbeid med kontinuerlig forbedring, der vi blottlegger oss og gjør oss sårbare ved å vise våre feil og mangler.

Resultatet etter behandling i retten

- **Norcem frikjent i tingretten. Det forelå objekt skyld fordi rekkverket manglet, men man fant ikke at Norcem hadde gjort noe kriminelt.**
- **Lagmannsretten: som over**
- **Høyesterett: Norcem blei dømt.**

Som jeg vil komme nærmere tilbake til, har både tingretten og lagmannsretten i vår sak lagt stor vekt på at Norcems ledelse ikke kan klandres for ulykken. Jeg presiserer derfor at det ikke er noen betingelse for foretaksstraff at ledelsen kan klandres, jf. Rt. 2007 side 1684 avsnitt 37 og Rt. 2008 side 996 avsnitt 38. Dette har blant annet sammenheng med at det fremgår av forarbeidene at foretaksstraffen har betydelige likhetstrekk med det erstatningsrettslige arbeidsgiveransvaret. Se NOU 1989: 11 side 16–17. Ut fra de hensynene jeg tidligere har pekt på, vil jeg derfor i utgangspunktet legge noe mindre vekt på dette momentet ved den konkrete avveiningen av om straff bør idømmes.

De tidligere instanser har også lagt vekt på at ulykken i vår sak skyldtes internt brudd fra skiftbaser og driftsoperatører, herunder skadelidte selv. Her nevner jeg at sammenhengen med det erstatningsrettslige arbeidsgiveransvaret etter omstendighetene kan tilsi at

instruksbrudd som arbeidsgiveren ikke kunne forutse, ikke er foretatt "på vegne av arbeidsgiveren." Se Rt. 2007 side 1684 avsnitt 18 følgende, der det i avsnitt 22, blant annet med henvisning til uttalelser i forarbeidene til den tilsvarende bestemmelsen i forurensningsloven om at selskapet ikke kan skyve ansvaret over på sine ansatte, konkluderes slik:

"I vår sak blir spørsmålet etter dette om A ved utslippet har brutt instruks på en slik måte som Teknotherm ikke kunne forutse, og om handlemåten har et slikt klart illojalt preg at A ikke kan sies å ha handlet på vegne av foretaket."

Jeg er også kommet til at straff i dette tilfellet støttes av hensynet til straffens preventive betydning, jf. straffeloven § 48 b bokstav a. Ettersom bedriftens HMS-system ikke i seg selv var mangelfullt, og det ikke er bestridt at de ansattes liv og helse generelt ble tatt på alvor, legger jeg mindre vekt på individualpreventive forhold. Men fordi problemet generelt er stort, særlig knyttet til fallulykker og arbeid i høyden, antar jeg det vil ha betydning å knytte straffansvar til at varslingsplikten har sviktet i et tilfelle som det foreliggende.

Bergene Holm

- **Torsdag 18. oktober 2001, skjedde en ulykke ved Bergene Holms avdeling i Larvik. Der har man et automatisert justerverk (tørresortering).**
- **Flere ganger i løpet av dagen hender det at maskineriet stopper opp fordi materialene kiler seg. En optisk bryter stopper da maskineriet. Operatøren skrur da av maskineriet og låser sikkerhetsbryteren før man går inn i maskinhallen.**
- **Ved en anledning glemte operatøren å skru av maskineriet og låse sikkerhetsbryteren. Da hun fjernet det som dekket den optiske bryteren, startet maskineriet og arbeidstakeren blei på ført skade, bl.a. amputasjon av en finger.**

Hjemmelen i Bergene Holm saken

■ Arbeidsmiljølovens §85., 1. ledd,

- Ved forsettlig eller uaktsom overtredelse av bestemmelse eller pålegg gitt i eller i medhold av denne lov, straffes innehaver av virksomhet, arbeidsgiver eller den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten med bøter eller fengsel inntil tre måneder eller begge deler. Medvirkning straffes på samme måte, likevel slik at arbeidstaker straffes etter § 19-2.

■ jfr. §9 nr. 1, 1. ledd,

- Fysiske arbeidsmiljøfaktorer som bygnings- og utstyrmessige forhold, inneklima, lysforhold, støy, stråling o.l. skal være fullt forsvarlig ...
- Arbeidsplassen skal innredes og utformes slik at arbeidstaker unngår uheldige fysiske belastninger.....

■ Strl §48 (foretaksstraff).

Kommentarer Bergene Holm saken

- **Bedriften blei ilagt en bot på kr. 50.000. Den blei avslått. Saken blei behandlet i Larvik tingsrett. Boten blei opprettholdt med den begrunnelse at bedriften hadde unnlatt å iverksette nødvendige sikkerhetstiltak.**
  - ”Det verbale pålegg om å slå av sikkerhetsbryteren, setter ikke tilside forskriftens krav om å utstyre produksjonsutstyret med verne innretninger som hindrer adgang til faresonene, eller som stanser de farlige og bevegelige delenes bevegelse før det gis adgang til faresonene.
- **Alt produksjonsutstyret var innebygget og ingen personer skulle oppholde seg der så lenge produksjonen gikk. En avlåsning av utstyret var et krav før man gikk inn i produksjonsanlegget. Dette er standard prosedyre i industrien i dag.**
- **I dette tilfellet hadde bedriften gjort følgende:**
  - en risikovurdering.
  - installert en sikkerhetsbryter.
  - utarbeidet en sikkerhetsinstruks (sannsynligvis bare muntlig).
  - gitt en opplæring.
- **Det er vanskelig å se at bedriften ikke har gjort alt det som forskrift om bruk av arbeidsutstyr krever.**

Veier uten midtskillere – er de lovlige?

- **I Bergene Holm saken dømmes bedriften og stemples som arbeidsmiljøkriminelle fordi man ikke i tillegg til den administrative barriere sikkerhetsinstruksen og sikkerhetslåsen, har en fysisk barriere, en forrigling i døra inn til anlegget.**
- **Når det gjelder veitrafikken, så er det etablert en administrativ barriere ved at det ikke er lov å kjøre på venstre side av veien, men vi har fremdeles mange veier uten en fysisk barriere, dvs. midtskillere?**
- **Hvordan kan dette henge sammen?**

Bevola saken Larvik

- **8. februar 2006 på lageret til Bevola Norge as på Farriseidet i Larvik, falt en pall med trefiberplater over en ansatt med den følge at han seinere samme dag avgikk ved døden. Ved arbeidstilsynets kontroll blei det avdekket manglende internkontroll da bedriften ikke hadde foretatt kartlegging og risikovurdering av varelageret.**

Hjemmelen i Bevola saken

- **AML §19-1, første ledd,**
  - Ved forsettlig eller uaktsom overtredelse av bestemmelse eller pålegg gitt i eller i medhold
- **AML §3-1, 1. og 2. ledd bokstav c,**
  - For å sikre at hensynet til arbeidstakers helse, miljø og sikkerhet blir ivaretatt, skal arbeidsgiver sørge for at det utføres systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid på alle plan i virksomheten. Dette skal gjøres i samarbeid med arbeidstakerne og deres tillitsvalgte.
  - kartlegge farer og problemer og på denne bakgrunn vurdere risikoforholdene i virksomheten, utarbeide planer og iverksette tiltak for å redusere risikoen,
- **Internkontrollforskriftens §4,**
  - Innholdet i det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet. Krav til dokumentasjon

Kommentarer i Bevola saken

- **Bedriften blei ilagt en bot på kr. 250.000,-.**
- **Bedriften hadde et IK system, og mente selv at den hadde gjennomført risikovurdering av lageret.**
- **Etterforskningen påviste aldri den egentlige årsak til ulykken.**
  - Politiet hevdet at årsaken kunne være at platene var lagt skeivt, en cm. høyere i bakkant, enn i forkant. Det blei aldri gjort en testing om denne teorien kunne være rett.
- **Bedriften ba ved flere anledninger Arbeidstilsynet påvise hva som var galt med IK systemet. Dette blei aldri gjort. Man fikk aldri noe pålegg om å utbedre den del av IK systemet som ikke skulle være godt nok.**
- **Det er høyst usikkert om noen annen form for risikovurdering kunne forhindret ulykken.**
- **I et møte hos politimesteren, blei boten satt ned til 50.000 kroner etter forhandlinger.**
- **Pga. den tragiske ulykken, vedtok bedriften boten selv om de mente at den var helt feil. Man ønsket ikke en rettssak der man på ny skulle gå igjennom den tragiske ulykken.**

Skadeomfanget har større betydning for straff enn lovovertrедelsen

■ Riksadvokaten sier:

- Et regelbrudd kan være grovt selv om det ikke er inntrådt ulykke eller skadefølge, da det ofte er helt tilfeldig om lovbruddet medfører ulykke med personskade eller død.
- En anmeldelsespraksis hvor man nesten utelukkende fokuserer på skadefølgene, medfører at vi ikke i tilstrekkelig grad vurderer regelbruddets fare- og skadepotensial. Dette kan medføre usaklig forskjellsbehandling og at vi ikke ivaretar vår uttalte hensikt om innsats mot arbeids-miljøkriminalitet.

■ Arbeidstilsynets bruk av politianmeldelse skal i større utstrekning enn tidligere knyttes til overtredelsens grovhet og ikke i så stor grad til skadefølgene av regelbruddet,

- Arbeidslivslovutvalgets utredning NOU 2004:5 s. 471-472 og Ot.prp. nr. 49 (2004-2005) s. 293.

Hvordan bøteleggingen fordeler seg på ulykker og ikke ulykker

- I årene før 2005 blei det årlig registrert 120 straffereaksjoner. Dette er i all hovedsak knyttet til innmeldte arbeidsulykker. Arbeidstilsynet innleverte årlig ca. 20 politianmeldelser på forhold som ikke er knyttet til alvorlige arbeidsulykker
- Fra 2008 til 2010 er antall registrerte anmeldelser i forbindelse med arbeidsulykker vært mellom 20 og 30. Vi har imidlertid gitt tilrådning i et betydelig større antall saker der det har skjedd en arbeidsulykke, som politiet sjøl har anmeldt. Vi har dessverre ingen statistikk som kan gi oss disse tall (hvor mange saker som er anmeldt av politiet etter ulykker) raskt, men kan anta at disse ligger på samme nivå som tidligere. (Opplysninger fra Arbeidstilsynets statistikk kontor)
- Når det gjelder anmeldelser i saker som har sitt utspring i tilsyn, er det i 2007 registret 62 anmeldelser, i 2008 70, 2009 54 og 45 i 2010. ”

Skadeomfang – kontra lovbrudd

■ Eksempel 1:

- I Fall i kvartslager saken på Norcem (2011) fikk inspektør Karl Johnsen fra Arbeidstilsynet et konkret spørsmål fra forsvarer. Ville du anmeldt saken dersom du hadde registrert det manglende rekkverket, men det ikke var skjedd en ulykke. Svaret var: "Nei, da ville jeg gitt et pålegg".

■ Eksempel 2:

- For noen år siden foregikk det 2 byggearbeider i nærheten av hverandre i Skien. I begge tilfeller blei det brukt stillaser.
- Hos bedrift A falt en arbeidstaker ned og skadet seg. Det var mangler ved stillaset, og bedriften fikk en bot.
- Hos bedrift B visste det seg at det var mange flere mangler ved stillaset. De fikk imidlertid ikke bot, men bare et pålegg.

Straffen er helt klart knyttet til skadeomfanget

- **I våre eksempelsaker, er straffen helt klart knyttet til skadeomfanget. Den samme lovovertrjedelsen hadde ikke ført til straff dersom man ikke hadde hatt en ulykke. I jusen er det akseptert at skadeomfanget har innvirkning på straffens størrelse. For en ikke jurist er det helt uforståelig at dette skal være så avgjørende når det gjelder arbeidsulykker. At skadeomfanget har så avgjørende betydning ved illeggelse av straff undergraver respekten for lovverket og svekker også den allmennpreventive effekten av straffen fordi det som er avgjørende for om man blir straffet eller ikke, er om man har flaks eller uflaks.**
- **Med de tall som vi har klart å innhente, er det ingenting som tyder på at det i årene etter 2004 har skjedd noen dreining idet å knytte anmeldelsene til overtrjedelsens grovhet og ikke så mye til skadeomfanget slik intensjonen var i NOU 2004:5.**

Ikke alle forhold som leder til alvorlige ulykker er arbeidsmiljøkriminalitet

- **Det blir veldig feil dersom man sier at alle forhold som leder til alvorlige arbeidsulykker er arbeidsmiljøkriminalitet.**
- **Likevel, når det har skjedd en ulykke, så har det en årsak, og da kan man hevde at arbeidsmiljøet ikke har vært ”fullt forsvarlig”.**
- **”Fullt forsvarlig” er en standard som benyttes av arbeidsmiljøloven og som vil være gjenstand for tolkning.**
- **Lagdommer Rune Bård Hansen sier om dette:**
  - ”Jeg mener slett ikke at alle ulykker faller inn under de alvorlige overtredelsene som må straffeforfølges. Og det er viktig å bruke et begrep som arbeidsmiljøkriminalitet bare om de virkelig alvorlige forholdene, slik at ordet ikke blir utvannet.
  - Det er likevel et skjevt forhold mellom Alvoret i de ulykkene vi står igjen med i arbeidslivet og de milde reaksjonene som samfunnet ofte kommer med.
  - Det svekker sikkerheten på lang sikt hvis virksomheter får inntrykk av at loven ikke følges opp. Den forebyggende effekten av straffeforfølgelsen blir svekket.”

Økt bruk av straff rammer ikke bare de kriminelle

- **Det er vanskelig å se at det i "våre" saker foreligger grov uaktsomhet og kriminelle handlinger som årsak til ulykkene. Denne aktuelle straffepraksis synes ikke å være i tråd med intensjonene at det er grov arbeidsmiljøkriminalitet som skal straffes hardt.**
- **Det kan synes som at myndighetenes krav til mer bruk av straff rammer de som har hatt ulykker uten å ha utvist grov uaktsomhet og ikke bare de som bevisst bryter arbeidsmiljøloven og begår alvorlige lovbrudd på dette området.**
- **Hvorfor er det slik?**

Arbeidsmiljøet skal være fullt forsvarlig

AML § 4-1, punkt 1: "Arbeidsmiljøet i virksomheten skal være fullt forsvarlig ..... Standarden for sikkerhet, helse og arbeidsmiljø skal til enhver tid utvikles og forbedres i samsvar med utviklingen i samfunnet.. "

- Hvordan kan man oppnå et arbeidsmiljø der ulykker aldri vil kunne forkomme?
- Er dette et alternativ?

Arbeidsmiljøet skal være fullt forsvarlig

- **Hva er fullt forsvarlig? Denne rettslige standarden kan tolkes som alt og ingenting.**
  - Den gir rom for at arbeidstilsynet og politiet i etterpåklokskapens navn kan vurdere arbeidsmiljøet til ikke å ha vært fullt forsvarlig når det har skjedd en ulykke.
  - Det er med denne diffuse standarden mulig å dømme enhver bedrift som har vært utsatt for en ulykke.
- **Bergene Holm saken er et eksempel på dette.**
  - Man hadde gjort en risikovurdering.
  - Det var installert en sikkerhetsbryter.
  - Det var utarbeidet en sikkerhetsinstruks
  - Det var gitt en opplæring.
  - Likevel kan man i ettertid vurdere at arbeidsmiljøet ikke hadde vært fullt forsvarlig.
- **I dette tilfelle hadde man både en fysisk og en administrativ sperre, men retten mente at man burde hatt 2 fysiske sperrer tross for at det ikke er noe krav til slikt i lovverket.**
- **Kanskje det er lovverket som har mangler her?**

Hva er foretaksstraff?

- Kun fysiske personer kan begå lovbrudd. Men lovbrudd kan like fullt tjene eller være motivert av et foretaks økonomiske interesser.
- Dersom en straffebestemmelse blir overtrådt som ledd i næringsvirksomhet, kan individuell straffeforfølgning av den fysiske person som gjennomfører overtredelsen, være utilstrekkelig. Ved bøtestraff vil reaksjonen være tilpasset gjerningsmannens private økonomi. Denne er gjerne en helt annen enn foretakets økonomi.
- For å hindre at det skal være bedriftsøkonomisk gunstig å begå lovbrudd, vokste det i etterkrigstiden frem en rekke fragmentariske bestemmelser som åpnet for å holde det foretak gjerningsmannen opptrådte på vegne av, ansvarlig.
- I 1991 ble om lag 60 ulike bestemmelser i spesiallovgivningen erstattet av en generell bestemmelse i straffeloven § 48 a: "Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen."
  - Med foretak menes her selskap, samvirkeforetak, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet. Straffen er bøter.
- Prevensjonshensynet er det bærende formål. Dette består av to elementer:
  - utmålingen av straff kan tilpasses foretakets økonomi.
  - trussel om foretaksstraff kan bidra til å høyne bedriftsledelsens aktsomhet.

Hensikten med å anvende straff – den preventive effekten

■ Den individualpreventiv effekt

- motvirke at virksomhet/person som straffes begår lovbrudd på nytt.
- tanken er at straffen skal få lovbrøyteren fra å avstå fra lovbrudd i framtida.
- Ved arbeidsulykker betyr det at bedriften skal skjerpe seg slik at slike ulykker ikke skal skje igjen.

■ Den allmennpreventiv effekt

- andre virksomheter/personer enn den som straffes, innskjerper sine rutiner gjennom kjennskap til straffen, for å leve opp til lovens krav om et fullt forsvarlig arbeidsmiljø,

Anonyme og kumulative feil

- "Dersom det er på det rene at det er begått en ansvarsbetingende feil fra noen av arbeidsgiverens folk, inntreer arbeidsgiverens ansvar selv om det ikke kan påvises hvem det er som har begått feilen.
- Tilsvarende gjelder dersom det er begått flere feil eller forsømmelser som ikke hver for seg er tilstrekkelig til å betinge ansvar, men hvor hele forholdet sett i sammenheng må anses erstatningsbetingende.
- I "Fall i kvartslager" saken forsøkte aktor å få aksept for at når så mange ansatte hadde arbeidet utenfor rekkverket, så var den kumulative skyld så stor at bedriften burde straffes.

Bruk av foretaksstraff er fakultativ.

- **Selv om vilkårene for foretaksstraff er til stede, er det opp til retten å vurdere hvorvidt et foretak skal ilegges straff i den enkelte sak.**
- **Straffeloven § 48 b bokstavene a til g oppstiller retningslinjer for når foretaksstraff bør ilegges. De samme momentene har også betydning for straffeutmålingen. straffens preventive virkning**
  - lovbruddets grovhet, og om noen som handler på vegne av foretaket, har utvist skyld
  - om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget lovbruddet
  - om lovbruddet er begått for å fremme foretakets interesser
  - om foretaket har hatt eller kunne ha oppnådd noen fordel ved lovbruddet
  - foretakets økonomiske evne
  - om andre reaksjoner som følge av lovbruddet blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff

Vil det virke skadeforebyggende, når man egentlig ikke vet hva som er galt?

- **Altså: en bedrift kan altså dømmes, selv om ingen har gjort noe straffbart. Dette er logisk når det gjelder erstatnings spørsmål, men er det hensiktsmessig i straffesaker. Vil det virke skadeforebyggende, når man egentlig ikke vet hva som er galt?**
- **Når man velger å bruke straff etter ulykker der systemene etter internkontrollforskriften er på plass, men hvor man ikke har forutsett en risiko, så oppfatter jeg at det er punkt a straffens preventive virkning og punkt b lovbruddets grovhet, definert ut fra skadeomfanget som legges til grunn for å gi straff.**
  - Skadeomfanget skyldes som nevnt i stor grad om man har hatt flaks eller uflaks og gjenspeiler ikke lovovertrædelsen. Om straffen virker preventivt er tvilsomt.

Virker straff skadeforebyggende?

- **Justisministeren og riksadvokaten mener at mer bruk av straff etter arbeidsulykker vil virke skadeforebyggende.**
- **Jeg kan ikke finne noen undersøkelser som dokumenterer at det er slik.**
- **Dokumentasjonen på at det ikke er slik, synes å være sterkere.**
- **Begrunnelsen for opprettelsen av havarikommisjonen for transportulykker tilsier at det er noe helt annet som skal til for å få ned antall alvorlige arbeidsulykker.**
- **Dersom vi ser på nyere sikkerhetsforskning, vil vi se at noen av de system aktivitetene som IK- forskriften pålegger oss, ikke har særlig effekt på det skadeforebyggende arbeidet. Mens andre forhold som viser seg å ha stor betydning for det skadeforbyggende arbeidet, ikke er tatt inn, eller vektlagt.**

Lødrup 1999 – Lærebok i erstatningsrett

- Troen på at erstatningsreglene virker preventivt varierer noe blant juridiske forfattere. Det synes å være enighet om at den preventive effekten er tilstede for tingsskades vedkommende. Når det gjelder personskader, kan det registreres større tilbakeholdenhet.
- ”Ser vi på personskade sektoren der det er en nær kontakt mellom skadevolder og skadelidte, virker erstatningsreglene neppe særlig preventivt. Det personlige ubehag det er å påføre et annet menneske en skade, og de moralske holdninger mot det, er i seg selv sterke preventive momenter.”
- Man må anta at den ulike effekten av straff vil være den samme som for effekten av erstatning.

SINTEF rapport om Rettslig ansvar og sikkerhetsmessige konsekvenser av ulykker innen yrkestransport.

- Forskerne Lillian Fjerdings, Erik Jersin og Terje Skjønhals har gått gjennom en rekke dommer etter transportulykker. Tjue historier om sikkerhet» danner bakgrunn for et forskningsprosjekt i Norges forskningsråds program Risiko og Sikkerhet i Transport (RISIT).
- I konklusjonene fra prosjektet heter det.
  - Det er ikke bevist gjennom forskning at en dom har den tilsiktede allmennpreventive virkningen.
  - Noe av filosofien bak moderne sikkerhetsledelse er at ulykker ikke først og fremst kan forebygges gjennom trussel om personlig straff, men gjennom en dypere forståelse av hvorfor mennesker og systemer svikter.
  - Er muligheten for å bli straffedømt etter en ulykke, av særlig betydning for hvordan flygere, sjåførere, lokførere, trikkeførere og lignende utfører jobben sin?
  - Eller er det slik at det først og fremst er risikoen for og aversjonen mot å skade eller drepe seg selv eller andre mennesker som får slike yrkesutøvere til å handle så aktsomt som mulig i jobben?
  - Vår hypotese, som vi er i ferd med å få bekreftet gjennom en omfattende spørreundersøkelse, bygger på det siste.

Konflikten mellom moderne sikkerhetstenkning og jus

- **”Skulle det skje en ulykke hvor piloten bryter en regel ved å overse et varselsignal, må nødvendigvis rettsvesenet gripe inn fordi den er brutt”, sier jussprofessor Hans Petter Graver.**
- **”Men ut fra en sikkerhetstenkning legger vi vekt på andre ting for å forklare ulykken. For eksempel alt det som har skjedd forut og lengre opp i systemet.**
- **Det er denne kognitive tilnærmingen som skiller jus og sikkerhetsforskningen aller mest. Men den vil også være vanskelig å få inn i den juridiske konteksten,” sier Graver.**

Hollandsk undersøkelse

- **”Veiligheidsverbetering: wat werkt wanneer?” (Forbedring av sikkerhet: hva fungerer når?)**
- **Det påpekes en rekke systemtiltak og en rekke konkrete aktiviteter som gir en signifikant reduksjon i antall alvorlige ulykker.**
- **Et slikt konkret tiltak er det som på engelsk kalles ”Safe check”**
  - går ut på at alle arbeidstakere i en bedrift skal stille seg 4-7 standardiserte spørsmål (disse vil være forskjellige og avhengig av produksjonstype) før man starter på en ny arbeidsoppgave.
  - Dersom man kun har nei svar kan arbeidet starte, dersom man har et ja svar, skal det gjennomføres en sikker jobb analyse.
- **Et annet forhold som gir en signifikant reduksjon i antall skader, er at man har en dedikert verneleder eller HMS sjef ved bedriften og denne må ha HMS utdanning.**
  - Studien viser også at dersom HMS sjefen er en ”ildsjel”, så er effekten betydelig. (men dette er et krav som det kanskje er vanskelig å gjennomføre.)
- **I Tyskland har man lenge ment at bedriftenes HMS faglige kompetanse er viktig for det skadeforebyggende arbeidet i virksomhetene.**
  - Alle industrivirksomheter med mer enn 100 ansatte pålagt å ha en HMS faglig ansvarlig person med minst 3 års HMS faglig utdanning.
  - Verken i Arbeidsmiljøloven eller i IK forskriften er kravet til HMS faglig kompetanse definert på denne måten.

Eksempelet Bevola Larvik

- **En katastrofe har rammet bedriften. Man iverksetter umiddelbart tiltak for at slikt ikke kan skje igjen.**
  - En bot i tillegg betyr ikke noe for den individual preventive effekten.
- **Dersom boten skal ha en allmennpreventiv effekt, må hele bransjen få kjennskap til saken og straffen.**
  - Boten blei vedtatt av bedriften, ikke fordi man mente den var rett, men fordi bedriften var i sjokk og ikke hadde krefter til å si nei, og fordi dette ville være en tilleggsbelastning for de pårørende.
  - Boten blei vedtatt, saken gikk ikke til retten og den fikk begrenset offentlig oppmerksomhet.
  - Andre forhandlere av platene blei ikke systematisk informert om forholdet.
  - Dersom vi undersøker hvordan slike fiberplater lagres rundt om hos de ulike forhandlerne i dag, så ser vi at de lagres akkurat slik som hos Bevola før ulykken skjedde der.
  - Det har skjedd absolutt ingenting i bransjen på dette området.
- **Skulle straffen hatt allmennpreventiv effekt, måtte straffen ikke vært en bot, men et pålegg om å informere hele bransjen om platenes evne til å skli horisontalt, slik at alle fikk kjennskap til risikoforholdet og kunne gjort noe med dette.**

Er det riktig å bruke straff som motivasjonsfaktor når lovverket og internkontrollforskriften ikke gir ønsket effekt?

- Vi mener at så lenge vi har alvorlige arbeidsulykker i Norge, så er antallet for høyt. Og derfor bør alvorlige arbeidsulykker etterforskes ikke bare for å avklare om det foreligger noe straffbart, men først og fremst for å finne den tilgrunnliggende årsak, slik at forebyggende tiltak kan iverksettes.
- Det må nevnes at antall arbeids dødsulykker i Norge var 53 i 2003. Arbeidsrelaterte dødsfall var imidlertid beregnet til 1662. Svært få, om noen bøter var relatert til årsaker som fører til alvorlig yrkesbetinget sykdom.

Hvorfor bruk av straff ved mange arbeidsulykker ikke virker skadereduserende.

- I dagliglivet vil de fleste forstå at et barn som gjør så godt han kan, men søler på duken, neppe vil mestre dette bedre dersom han får en ørefik. På samme måte vil det ikke nytte å gi en seriøs bedrift som følger lovverket så godt de kan, å gi de en straff, for å få de til å bli bedre.
- Når bedriften følger loven og gjennomfører lovpålagte aktiviteter, men likevel feiler fordi metodene ikke er gode nok, da trenger bedriften veiledning og dialog på hvordan de skal kunne bli bedre, og ikke straff. Her har arbeidstilsynet en viktig oppgave, nemlig å hjelpe bedriftene i valget av systemer og metoder på HMS området.

Når Internkontrollforskriften ikke gir de ønskede reduksjoner i alvorlige ulykker, kan det da være mangler ved forskriften?

- **Kan det tenkes at det er mangler ved forskriften som er en medvirkende årsak til ulykken og at dette er et forhold som granskingen burde vurdere?**
Arbeidstilsynet har i granskingen av Fallulykken ved Norcem ikke vært villig til å gå inn i denne problemstillingen.
- **Internkontrollforskriften er en viktig rettesnor og pådriver i HMS arbeidet.**
  - Internkontrollforskriften fører til at det brukes mye ressurser på system, på dokumenter og administrasjon. Alt skal dokumenteres og erfaringen er at når noe skjer, så har du et stort problem dersom dokumentasjonen ikke er på plass.
- **Selv om det er mulig å finne feil og mangler på et så omfattende system, så har Norcem Brevik fått tilbakemelding fra diverse tilsynsmyndigheter på at man har et meget godt IK system.**
- **Er denne måten å bruke ressursene på, den mest effektive måten i forhold til å forebygge alvorlige ulykker?**
  - Det er i stor grad Internkontrollforskriftens krav som gjør at man arbeider på denne måten. Ved alvorlige arbeidsulykker burde dette spørsmålet vært vurdert. Ikke minst på bakgrunn av Arbeidstilsynets erkjennelse av at IK forskriften ikke lenger gir den nødvendige reduksjon i antall alvorlige ulykker.
- **Som daværende HMS sjef for Norcem AS (2008) anser jeg meg som en av de hovedtiltalte i saken.**
  - Det er både uforståelig, frustrerende og demotiverende å bli straffet for et forhold der jeg mener vi er helt uskyldige.
  - Bøtene og rettssakene er veldig ressurskrevende, prosessene tapper oss for krefter som burde vært brukt på konstruktivt HMS arbeid.
  - 3 slike saker på 10 år er mye for en mellomstor bedrift som Norcem Brevik.

Hva er Just culture?

- **”Just Culture er en kultur hvor frontlinjeaktører eller andre ikke skal straffes for gjerninger, utelatelser eller beslutninger som de tar og som er i samsvar med deres erfaring og trening, men hvor grov uaktsomhet, bevist unnløtelse og skadelig handling ikke er tolerert.”**
- **Grov uaktsomhet, forsett, klare brudd på sikkerhetsinstrukser og destruktive handlinger er imidlertid ikke tolerert.**

Hvorfor er Just culture en forutsetning for at erfaringene med ulykker kan føre til redusert risiko?

- **"Inntil du har en åpen rapporterende kultur, vil du aldri ha en riktig kunnskap om hva som faktisk skjer, og før du har kunnskap om hva som virkelig skjer, er det ikke mye du kan gjøre med det". (Paul Wilson, direktør av EUROCONTROL Airport Business Unit)**
- **Sidney Decker om Just Culture**
  - <http://www.youtube.com/watch?v=t81sDiYjKUK>
- **Det er ingen grunn til å anta at ikke Just culture en forutsetning både internt i en bedrift, men også mellom bedrifter og myndigheter for at man skal kunne finne de virkelige tilgrunnliggende årsaker og dermed kunne bruke kunnskapen fra ulykker og nestenuhell i det skadeforebyggende arbeidet.**

Hva er konsekvensen av mangelen på Just culture?

■ Redusert åpenhet

- Av frykt for straff vil ansatte ikke fortelle om egne feil, dumme handlinger og svakheter
- Man vil forsøke å skyldre på andre
- Den tilgrunnliggende årsak vil ofte ikke komme fram, kun den utløsende årsak til ulykker
- Når Just Culture foreligger, vil ansatte synes det er spennende og interessant å penetrere de mer dyptliggende årsaker til farlige forhold. Dette er ikke tilfelle i kulturer der frykten for straff og irettesettelser foreligger.

■ Redusert rapportering

- Reduserer muligheten for læring
- Manglende rapportering gir et spinkelt beslutningsgrunnlag. De skadereduserende tiltak som besluttes, er ikke alltid de riktige.
- Gjelder flere enn Norcem, kfr. Statens vegvesen.

■ Redusert sikkerhet

Luftfart er i dag en svært sikker aktivitet

- **Dersom vi ser på luftfartslovgivningen, er man veldig tydelig på at bruk av straff ved ulykker, vil hindre at all viktig informasjon kommer fram.**
  - Alle involverte vil skjule informasjon for å verne egen informasjon. Dette er grunnen til at luftfartsloven er endret slik at man ikke kan straffeforfølge personer som melder om farlige forhold. Se Luftfartsloven § 12-30.
- **I tillegg har man etablert en egen kommisjon som skal etterforske luftfartsulykker og der formålet er å finne den tilgrunnliggende årsak og ikke om det foreligger noe straffbart.**
  - Det siste skal politiet etterforske.
  - I "Forskrift om offentlige undersøkelser av luftfartsulykker og luftfartshendelser innen sivil luftfart" § 12 står det: *"Forklaringer avgitt etter annet ledd kan kun brukes til flytryggingsmessige formål. Opplysninger fremkommet under forklaringer avgitt i henhold til annet ledd kan ikke brukes som bevis mot den som har avgitt forklaringen, i en senere straffesak mot vedkommende."* Grunnen til dette er at bruk av straff vil hindre at alle opplysninger kommer fram.

Havarikomisjonen for flyulykker

- **Bruk av straff hindrer altså fri flyt av informasjon etter ulykker.**
- **Og dette gjelder sannsynligvis ikke bare flyulykker, men også andre ulykker. Av den grunn har man utvidet Havarikomisjonen for luftfarts ansvarsområde til å gjelde all transport.**
- **Hensikten med granskingskommisjonene for transportulykker er å identifisere de virkelige, tilgrunnliggende årsaker til ulykken, slik at nødvendige tiltak kan iverksettes på alle nivå, ikke bare for å rette den utløsende årsak. I noen tilfeller vil det til og med være riktig å gjøre noe med regelverket, forskrifter osv.**

En uavhengig gransking av arbeidsulykker

- **Hvorfor har man ikke etablert en uavhengig gransking av arbeidsulykker, slik man har for transportulykker? Er det ikke slik at bruk av straff ikke hindrer fri flyt av informasjon når det gjelder arbeidsulykker?**
- **2004 blei det satt ned en arbeidsgruppe som skulle utrede spørsmålet om en fast undersøkelseskommissjon for ulykker i petroleumssektoren. Arbeidsgruppa skulle etter initiativ fra kommunalkomiteen i tillegg utrede om kommisjonen også skal granske andre industriulykker på land.**
- **Bakgrunnen for dette var den som er nevnt for flyulykker, herunder vurdere myndighetenes roller og ansvar, og da ikke minst vurdere om det foreligger mangler ved gjeldende regelverk som medvirkende årsak til ulykke.**

Konklusjonen fra utredningen

- Det er behov for en uavhengig kommisjon,
- Når det gjelder arbeidsulykker på land, så synes konklusjonen noe uklar. Det sies bl.a. følgende (pkt. 8.3 andre avsnitt): *”Mange ulykker bærer preg av at man ”skulle bare”. Mange ulykker blir derfor henlagt med den begrunnelse at den døde selv brøt regelverket, eller at man ikke finner forsettlige eller uaktsomme handlinger. Imidlertid kan selv de mest trivielle ulykkene være forårsaket av bakenforliggende årsaker, eksempelvis at regelverket ikke følges av kostnadsgrunner. Slike årsaker kan være vanskelig å finne i den ordinære granskningen/ etterforskningen som arbeidstilsynet/politiet gjør, fordi det krever tid og ikke minst god innsikt i den aktuelle bransjen og den type arbeid som ble utført.”*

Behovet for en uavhengig gransking

- Mens antall dødsulykker i arbeidslivet ligger rundt 50 pr. år, er antall dødsulykker i luftfarten mindre enn 20 pr. år. Behovet for å finne de tilgrunnliggende årsaker til arbeidsulykker, skulle ikke være mindre enn behovet for å finne de tilgrunnliggende årsaker til flyulykker.
- *”Mange ulykker bærer preg av at man ”skulle bare”. Mange ulykker blir derfor henlagt med den begrunnelse at den døde selv brøt regelverket, eller at man ikke finner forsettlige eller uaktsomme handlinger.”*
- Hvorfor er det slik at ”skulle bare” er årsaken til så mange ulykker? Dagens etterforskning undersøker ikke disse forholdene. Skal vi virkelig finne årsakene til dette og få gjort noe med det, må etterforskningen også undersøke disse mer dyptliggende og komplekse mekanismer. Dagens etterforskning som kun fokuserer på skyld og straff har ikke mulighet for å få fram disse årsakene. Her ligger et betydelig potensial til forbedring. Moderne ulykkesforskning viser det.

Bedrifter i krise vedtar uten videre boten

- **Det synes å være en naturlig reaksjon at bedrifter som har opplevd kriser i form av dødsfall eller alvorlige personskader vedtar forelegg, selv om de mener grunnlaget er helt feil.**
- **Det synes også at mange ønsker å vedta boten for å slippe alt arbeidet og alle kostnadene med en behandling i rettsvesenet.**
- **Bedrifter i kriser har dårlige forutsetninger for håndtere uberettigede forelegg. Den individual preventive effekten er oppnådd gjennom krisen. Den allmennpreventive effekten er neppe bedre fordi bedriften har vært utsatt for en alvorlig krise.**
- **Derfor bør bruk av straff utelukkende tuftes på lovbruddets grovhet og ikke på konsekvensen av ulykken.**

Faglærtes kompetanse

- **Begrunnelsen for svært mange forelegg er: manglende risikovurdering, manglende sikkerhetsinstrukser og manglende opplæring. Skjer det en ulykke, kan man alltid hevde at noe av dette ikke har vært bra nok.**
- **En viktig begrunnelse for industrien for å ansette faglært arbeidskraft har vært at disse personene vet hvordan de skal utføre sitt arbeid på en sikker måte. Det er en del av deres utdannelse.**
  - Man må kunne forvente at en sveiser vet hvordan han skal bruke sveiseutstyret på en sikker måte.
- **I noen saker som vi har sett på, synes fagopplæring ikke å ha betydning.**
  - Kravet til risikovurdering, sikkerhetsinstrukser og opplæring synes å være som for ufaglærte.
  - Synet på dette virker å være svært forskjellig.

Vi stilte følgende spørsmål til Arbeidstilsynets svartjeneste 5. februar 2010:

- **En trailersjåfør skal kjøre en strekning som han ikke har kjørt på en måned. Bilen skal ha en annen last en sist. Temperaturen er lavere en sist. Skal han gjøre en sikker jobb analyse før han legger i vei? Skal denne være skriftlig dokumentert?**
- **En ansatt med fagbrev som mekaniker på anleggsmaskiner skal sammen med en medhjelper skifte et dekk på en hjullaster. Dekk, verktøy og maskin er standard utstyr. Det foreligger ingen spesiell instruks for slikt dekkskift. Skal det gjennomføres en sikker jobb analyse før man skifter dekket? Skal denne være skriftlig dokumentert?**
- **Svar fra Arbeidstilsynet: ”Svaret er ja på begge deres spørsmål. Det skal foretas sikker jobb analyse, og den skal være skriftlig dokumentert i begge tilfellene.”**
- **Det er behov for en diskusjon og en avklaring på hva man skal kunne forvente av fagarbeidere når det gjelder HMS.**

Konsekvenser av den økte bruk av straff mot bedrifter som har vært utsatt for ulykker

■ **Bedriftene i konflikt med arbeidstilsynet**

- Arbeidstilsynets fokus på skyldige og straff i forbindelse med ulykker torpederer muligheten for et konstruktivt samarbeid mellom bedriftene og arbeidstilsynet. Mulighetene for å utnytte arbeidstilsynets kompetanse i rot årsaksanalyser og en åpen gransking rundt ulykken forsvinner.

■ **Manglende innsyn**

- Bedriftene vil i frykt for at opplysninger kan bli brukt mot en, holde kortene tett til brystet. Mens Norcem tidligere lot arbeidstilsynet være med på den interne gransknings prosessen, er dette nå helt uaktuelt. Heller ikke den interne granskningsrapporten vil lenger bli utlevert til arbeidstilsynet eller politiet.

■ **Heller ikke under vanlige tilsyn vil Norcem levere ut rapporter og andre dokumenter der våre svakheter og feil blir omtalt.**

■ **Når Arbeidstilsynet bruker rapporter og informasjon som i full tillit er vist dem til å rettsforfølge bedriftene slik som i Fallulykken, vil bedriftene gi minst mulig informasjon til Arbeidstilsynet.**

Jussprofessor Hans Petter Graver om selvrapportering

- **En måte å finne hullene i sikkerhetsbarrierene på, er selvrapportering, for eksempel ved nestenulykker. Her oppstår det et interessant grensesnitt mellom juss og sikkerhetsledelse.**
- **Vi ser at folk er villig til å rapportere i forbindelse med forebyggende tilsyn, men de er ikke særlig villige i forbindelse med ulykker eller nestenulykker der informasjonen kan bli brukt mot dem senere.**
- **Men det er nettopp slik informasjon foretakene og sikkerhetsforskerne trenger for å kunne gjøre systemene sikrere og unngå nye ulykker.**
- **Her ser vi tydelig at sikkerhetsforskningen har påvirket rettspleien.**
  - Innenfor luftfarten og helsevesenet er det derfor mulig å rapportere feil og nestenulykker anonymt.
  - Hensikten er å øke rapporterings-frekvensen slik at sikkerhetsarbeidet kan bli mer effektivt.

Dårligere handlingsgrunnlag

- **Når samarbeidsklimaet mellom bedriftene og Arbeidstilsynet blir dårligere, vil informasjonstilfanget til Arbeidstilsynet bli redusert og tilsynets vurderingsgrunnlag bli dårligere, noe som igjen fører til tilsynets kompetanse reduseres og deres muligheter for å bidra i det skadeforebyggende arbeid på en konstruktiv måte, vil bli redusert.**

Alternative straffer

- **I henhold til Straffelovens §48 om foretaksstraff, er bøter eneste sanksjonsmulighet. En rekke andre alternativer for straff, vil kunne ha langt større effekt på det skadeforebyggende arbeidet.**
- **Her er noen alternative straffer til bøter:**
  - Utrede ved hjelp om kompetent instans den tilgrunnliggende årsak til ulykken.
  - Spre informasjon om den tekniske årsaken til alle i bransjen.
  - Utarbeide en opplæringsvideo som alle arbeidstakere i bransjen kan bruke for å lære om den aktuelle risiko
  - Arrangere et opplæringsseminar for alle tilsvarende bedrifter i distriktet for opplæring av ansatte med tanke på å forebygge en slik ulykke i framtida
  - Utdanne en person i bedriften med spesiell kompetanse på f.eks risiko kartlegging etter ROS metoden.

Dialog og trygghet

- **Skal man få gjort noe mer enn å korrigere den utløsende årsak til arbeidsulykker, må man gjøre en grundig gransking av årsaksforholdene og få alle fakta på bordet.**
- **En forutsetning for dette er dialog og trygghet – just culture og ikke et konfliktpreget forhold mellom arbeidstilsynet og bedriftene.**
- **Det er helt nødvendig å skape dialog og trygghet mellom bedriften som skal granskes og den instans som har oppgaven med å granske.**

Kompetanse på årsaksgransking

- **En profesjonell årsaksgransking er nødvendig. I dag er kompetansen på dette området for dårlig både internt i bedriftene og i arbeidstilsynet.**
- **Gode metoder for rot årsaks analyse er nødvendig og en god utdannelse og trening i metodikken er viktig, skal vi klare å identifisere de årsaker som virkelig er av betydning for det skadeforebyggende arbeidet.**
- **En kan ikke forvente at mindre bedrifter skal ha denne kompetansen internt. Her har arbeidstilsynet et ansvar og en viktig oppgave.**

Ulykkeskomisjon for arbeidsulykker

- En ulykkes kommisjon for arbeidsulykker er kanskje et alternativ. Dette bør vurderes på nytt.
- Tiltross for at vi har dobbelt så mange dødsulykker i arbeidslivets som i luftfarten og mange ganger så mange alvorlige ulykker uten dødsfall, har man ikke funnet tiden inne for å opprette en uavhengig kommisjon for dette.
- Så lenge arbeidstilsynet har til oppgave å informere politiet om straffbare forhold, kan ikke arbeidstilsynet ha ansvaret for årsaksgranskingen. Skal arbeidstilsynet ha ansvaret for årsaksgranskingen, må de få samme forhold til politiet som den havarikommisjonen har.
- Tar vi med at antall dødsfall på grunn av arbeidsmiljøforhold er over 1600 i året og at antall dødsfall pga arbeidsulykker er ca. 50, så ligger her et betydelig potensial til forbedring ved å granske nærmere årsakene til alle de andre dødsfallene.

Bransjevise HMS utvalg

- **Et svært viktig hinder for at den ervervede kunnskap om årsaken til arbeidsulykker ikke har ønsket effekt, er mangel på spredning av kunnskapen.**
- **De fleste seriøse bedrifter er i dag tilsluttet en bransjeorganisasjon. Mange av disse har en HMS komité.**
- **HMS komiteens arbeid med formidling av kunnskaper om årsak til ulykker i bransjene er i dag sporadisk og ikke satt i system.**
- **En systematisering av dette arbeidet bør ikke koste for mye ressurser. Det gjelder å bruke de eksisterende HMS komiteer på en mer målrettet måte.**
- **En løsning kan være å pålegge alle bedrifter i de bransjer som er definert i BHT forskriften om å tilknytte seg en bransjeorganisasjon med en HMS komité.**
  - De bransjevise HMS komiteene kan så pålegges visse oppgaver som sikrer kunnskapsformidling med bakgrunn i de opplysninger som kommer fram etter ulykkesgranskingene.
  - Kostnadene med en slik løsning ved være små sammenlignet med det som brukes på bøter og rettssaker i dag.
  - Samtidig vil en slik ordning kreve det samme bidraget av alle konkurrerende bedrifter ikke bare av de som allerede er tilsuttet en bransjeorganisasjon med en fungerende HMS komité.